

ՕՐՈՒԱՆ ՓՐՔԵՐ

“Contes, Légendes et Epopées Populaires d'Arménie,”

Par MACLER FRÉDÉRIC.
Paris, 1933.

Հայագէտ Մագլէր կը շարունակէ ծա-
նոթացնել մեր անծանօթ զրական գան-
ձերը՝ ֆրանսերէնի թարգմանելով զանոնք։
Հատորին վեց կտորները որոնք վէպեր են,
ժամանակին զրի առնուած են բանահաւաք
և բանասէր Ս. Հայկունիէն։ Եթեքնորդ
վէպը «Պառաւաշունչը» է. Լալայեանցի
«Ոգգազրական հանդէս» էն է (1902. հտ.
Թ)։ Բաղդատելով այդ վէպերը բնագրին
հետ՝ ինչ ինչ անճշտութիւններ կը զբո-
նենք թէ իմաստի և թէ բառերու։ Գրիգոր
Խալիպեանց մեծանուն բանասէրը հրա-
տարակելով այդ ժողովրդական բանաստեղծ-
զրականութեան գեղեցիկ նմոշները, կը
զբէր 1910ին. «Հէքեթները բոլորն էլ
վերին աստիճանի հետաքրքրական են ըստ
բովանդակութեան՝ շօշափելով բազմաթիւ
նոյն և նման եղանակներ ընդհանուր հէ-
քեթային զրականութիւնից, և արժանի
առանձին մտադրութեան լեզուի տեսակէ-
տից (թէեւ զրի են առնուած նոքա ոչ
յատկապէս լեզուաբանական նպատակով),
ներկայացնելով 15ից աւելի հայ բարբառ-
ների օրինակներ։ — Թէ՛ հէքեթները և
թէ՛ վէպերի մէջ պատահած օտար բառերը
(տաճկերէն կամ պարսկերէն)՝ հայերէնից
(տաճկերէն համար, շարունակ են բնագրում
որոշելու համար, շարունակ են բնագրում
հատոր տառերով. իսկ Պ. Հայկունու հա-
ւատարմութեան վերջին զրբին մի ընդարձակ թա-
ռարան»։ Ահա այս բառարանը որ շատ
կարեւոր էր կը պակսի ժողովածուի մէջ,
որով թարգմանչին գործը վերին աստի-
ճանի զփուլարացած էր. պէտք է ըսել որ

թարգմանչը կըցած է մարգարէաշունչ
նրբամտութեամբ բնագրին նուրբ կէտերը
լուսարանելով թարգմանել, և հոս է Մագ-
լէրի քաջութիւնը։ Այդ թարգմանութենէն
կը հետեցնենք որ յարգելի հայագէտ
թարգմանչը անծանօթ է նաեւ Պարսիկ
և Արաբ բարբառներուն որոնք մուտք գը-
տած են մեր գաւառաբարբառին մէջ։

«ՍԱՐԿԱԽԱԳԻՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ» 1934

Հեղ. ՄԱՆԱՎԵԱՆ Յ. (Սարկաւազ)
Տպ. Ա. Սահակեան։

Առաջին տարին է որ լոյս կը տեսնէ
Աղեքսանդրիա՝ այս Տարեցոյցը, ուր զը-
րական արձակ և ոտանաւոր նիւթերէ զատ
կան ուսումնական, առողջաբանական ճոխ
զրութիւններ, բժշկական և դասակարգը հոն ա-
ւելի մեծ խնամքով աշխատակցած է։
Բազմակողմանի նիւթերով ճոխացած է
Տարեցոյցը, աւելի ժողովրդական քան թէ
զրական. խմբագրողը կըցած է իր այս
հրատարակութիւնը իսկապէս հետաքրք-
րական ընել ժողովրդական դասակար-
գին։ Իր նպատակը բարի է. որուն եւ
հասեր է։

«ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍ»

Տարեգիրք. Գ. տարի.

Խմբ. ՄԿՐ. և ՄԵՐ. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ ԵՂՐԱՐԻ

Այս գրագէտ խմբագրող եղբայրները օրէ
օր իրենց լուրջ հրատարակութիւններով
ուշագրաւ կ'ըլլան։ Մ'կրտիչ Պարսամեան՝
իր կարգ մը ծանօթ մեծ ու փոքր աշխա-
տութիւններէն վերջ դեռ նոր հրատարակեց
«Շաւարշ Նարդուկի»-ի վրայ ուսումնասի-
րական հատորիկ մը։ Երկրորդը «Շանթ»
հանդէսի համակրելի բանաստեղծ Մերու-
ժանը, մեծ աղէտէն վերջը իր ֆրանսերէն
չորս հատոր բանաստեղծութիւններով՝ ան-
ժխտելիօրէն ցոյց տուաւ իր արուեստագէտ

Թիւ 2 (Էջ 6 Ալբումի)

ԱՌ ԱՋՆՈՒԱՍՈՒՆ ՏԻԿԻՆ ՏԻԿԻՆ ՍԱԹԵՆԻԿ ԹԵՐԶԵԱՆ

Զմայլանօք ես պատկառիմ՝
Երբ տեսնեմ Զեզ շրջապատուած
Զաւակներով գողտրիկ ուշիմ՝
Մօր համբոյրով աշտերին թաց։

Ես յակամայս յիշեմ իսկոյն
Հոովմայ բամբէշն առաքինին,
Որ աշխարհիս ականցն ոսկոյն
Նախադասէր որդիքն անգին։

Եւ պարծանօք նա ցոյց կու տար
Մեծահարուստ մի այլ Տիկնոջ
Իր մանկերէքն ուսմամբ զարդար
Գլորիացը մէջ յարաբոյրով։

Այնպէս և դուք Տիկինդ ազնիւ
Ուրախ եղիք, միշտ քաջապանծ
Յիշելով որ բաղդին անիւ,
Զեր գրկաց մէջ գլորեց մի գանձ։

Եւ այդ գանձն է Զեր զաւակունք.
Որք մարդկութեան Ազգիս են յոյս
Դուք ծաղկաման, դոքա ծաղկունք,
Սիրոյ ջահին հոգեվառ լոյս։¹

ՏԻԿԻՆ ՍԱԹԵՆԻԿ ԹԵՐԶԵԱՆ

1889, 2 Ապրիլ Պ. Հ. ԱՌԱՄԵԱՆ

Աշխարհահռչակ հայ դերասան Պետրոս Աղամեան իր հոգւոյն պէս պարզ և զգա-
յուն այս ոտանաւորը կը նուիրէ բանաստեղծ Թէրզեանի շնորհափայլ ամուսնին,
զոր կը նմանցնէ Գրալեքսեանց ազնուական մայր Կոռնելիայի, յիշելով պատմական
սիրուն դրուագը։

Հոովմայի ուրիշ տիկին մը այցելութեան եկած էր Կոռնելիայի։ Նա յետ իր
թանկագին ակունքները ցուցնելու կը խնդրէր որ հիւրընկալ տիկինն ալ իրենները
ցոյց տար։ Կոռնելիա խնդրեց անկէ քիչ մը սպասել։ Երբ պահ մը վերջ երկու
զաւակները տուն դարձան՝

— «Ահա իմ ակունքներս» եղաւ Կոռնելիայի պատասխանը։
Այս զրուագով Աղամեան կ'ուզէ ցուցնել զՏիկին Սաթենիկ՝ որպէս ազնիւ տիկին
և ընտիր մայր մը՝ որ իր զաւակներով միայն կը պարծի։

1. Սոյն քերթուածը հրատարակած է նաեւ Թէրզիկ. տե՛ս «Ամենուն տարեցոյցը» 1922, էջ 112, ինչպէս
արդէն մեզի ծանուցիր էր ճշտ. Ե. Թէրզեան։

տաղանդին մեծ արժէքը. մօտ ատենէն իր մասին եւս լոյս կը տեսնէ ընդարձակ ուսումնասիրութիւնն ու յոյն մեր «Բազմա-վէպ»ին մէջ:

Ահա այս երկու գրական ուժերը նախանձելի կ'ընեն իրենց խմբագրած կեանքը և Արուստ Տարեգիրքը որուն Գ. տարին նոր լոյս տեսաւ հայոց ճաշակաւոր կողմով: Այս տարեգիրքը ինծի համար թանկարան մ'է, ուր հարազատ և անհարազատ արժէքաւոր հնութիւններու քով գետեղուած են նորութիւններ, որոնց ամէնէն դժուարահաճ արուեստագէտ վարպետներն իսկ կարեւորութիւն պիտի տան: — Տարեգիրքի տպագրական արուեստի յառաջադիմութեան ապացոյցը կը համարիմ Օ. Գալուստեանի մանրանկար բազմերանգ զմայլելի բնանկարը:

Շարք մը գրութեանց մէջ ուշադրութիւնս կը գրաւէ Մկրտիչ Պարսամեանի «Մեռնող գիւղի պատմութիւնը». հարազատ գոյներով նկարուած են գաւառի կեանքէն, աշակերտի ապրուած կեանքէն դրուագներ, պատմուած տղու մը մաքուր ու անմեղ պարզմտութեամբ, տօնական և դպրոցական կեանքի պատկերները քեզի կը յիշեցնեն մանկութեան օրերը, այն գեղեցիկ օրերը զորս կ'անցնէր խաղընկերներով ժամին, դպրոցին և դաշտերուն մէջ: Սուտ չկայ այդ պատմութեան մէջ, մանկներու լեզուն ստել չի գիտեր. « ուրովհետեւ այդ տարիքին մէջ սուտ խօսիլ չենք գիտեր, քանի տարիքն իս առինք, այնքան ճկուն դարձաւ լեզուն իս . . . »: Ապագայի ապահովութեան համար վէպին երկու եղբայրները կը թողուն կը մեկնին իրենց գիւղէն: Այս վէպն սկսած է «Տարեգիրք»ի Ա. տարին և կը շարունակուի ներկայ Գ. տարիով. տակաւին վերջացած է:

Վահրամ Թաթուլ խորհրդագող «Հռոկ Արշա»ը կը հնչեցնէ.

«Թէ չըտըրուի պիտի Յասման՝ խածատել Մըշահլու վըզին անուրը երկաթ, եւ սրբել գիրդ՝ հեղուծներով կաթ առ կաթ, — Ալ գերութիւնդ ինչո՞ւ լուսով արծաթել...»:

Արմէն Սեւան ունի երեք քերթուած, «Բարի ու չար խօսքեր»էն կը յիշեմ իր այս երեք տողերը.

«Պիտի ուզեմ որ ըլլայ կեանքդ երգ մը տըրտմանուչ, եւ իտէալդ՝ վսեմ, գեղեցկութիւն մը անհաս, Որուն համար տառապիս՝ ու տիեզերքը մոռնա՞ս...»:

Ռոմէն Ռուլան ըսած է թէ. «Ստեղծել՝ մահը մեռցնել կը նշանակէ»: Մեր ամէնէն մեծ գեղապաշտ արուեստագէտ անգղական Ռուբէն Զարգարեան՝ մեռած պիտի չհամարուի՝ եթէ իր երկու գաւառները շարունակեն իրենց հօրը նրբաճաշակ գրական գործը. Հրաչը այս Տարեգիրքին մէջ «Անդրանիկ»ի կեանքէն առնուած դրուագ մը երգելով՝ ցոյց կու տայ որ ստեղծագործող մըն է, որով իր հօրը կուրուստը մոռցնել կու տայ: Ես սիրեցի իր այս տողերը.

«Մահը քանի՛, քանի՛ յարձակած է ու անոր կեանքի միջնաբերդէն կոտրած ժանիքով, խոյս տուած է զինաթափ»:

Հրաչ անչափելի տաղաչափութեամբ կը խտացնէ զիմաստները հայ մեծ նորագոյն դիւցազին՝ Անդրանիկին:

Հայաստանի Անմահութիւնը՝ Նէմէսիս կ'երենայ Երզնկայի մէջ Սողոմոն Թէյ-լիբեանի ու ցոյց կու տայ անոր հայրենի տան աւերակները՝ ու կը պատմէ անոր պատմութիւնն իր շէն օրորանին, որուն վրայ կը հսկէր մայրն երգախառն աղօթքով: Արամ Զարը համակրելի բանաստեղծին «Նեմեսիս» թատերգութեան նախերգանքն է որ տպուած է այս «Տարեգիրք»ի մէջ: Կը հասկցուի այդ նախաբանէն որ Զարը դասական ողբերգութեամբ մեծ եղեռնի ուրուապատկերը կը նկարէ և անտարակոյս անոր մէջ կ'անմահացնէ արդար վրիժառու երիտասարդը:

Երեսուն տարիներ առաջ իբրեւ վիպագիր և թատերագիր ծանօթ Ղեւոնդ Մելոյեանի շուրջ եղած գրական խնդրոյն առթիւ Մկրտիչ Պարսամեանի գրութիւնը շահեկան կը գտնեմ: Մելոյեանի նման

կարգ մը արժանաւորներ անկողն քննադատներու շիլ զիտումներով դուրս ձգուած են հայ գրականութենէն, մինչդեռ գնահատուած են եւրոպացի հանրածանօթ վարպետներէն եւ արժէքաւոր մամուլէն: — Գրական բաժինը «Տարեգիրք»ին ամէնէն խնամուած մասը կը կազմէ. հետաքրքրական յուշեր կան նոյնպէս գեղարուեստական, պատմական, գիտական բաժիններուն մէջ: Պարսամեանները կը քաջալերեն հայ գրականութիւնը, կարօտ չեն քաջալերութեամբ...:

Հ. Ս. ԵՐԵՄԵԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ս. ՄԱՏԵՆ Ա. ԳՐԱՅԻՆ ԱՆ
Ամբողջ երկեր ԵՂԻՇԷ ՊԱՏՐԻԱՐԿ ԳՈՒՐԵԱՆԻ
Ա. հատոր. Երուսաղէմ. Տպ. Ս. Յակոբեանց, 1933.
Գին 3 Շիլին կամ 15 Քրանս. Քր. Էջ 464:

Փոքրագիր հատոր մ'է. Դուրեան Մատենադարանի նոր հասկանալով շարքին թիւ 2ը: Մաքուր տպագրութիւն և ընտիր թուղթ: Դուրեան Պատրիարքի սիրած դէմքն և իր ստորագրութեան նմանականութիւնը կը կազմեն միակ պատկերազարդ էջը Յետ Մահու Հրատարակութեան եղող այս հատորիս:

Եռասուղ ստորագրեալ (հաւանաբար թորգոմ Պատրիարքէն) իբր Յատենադարձը կարեւոր տեղեկութիւն կու տայ հատորիս գրութեան մասին, ուր կ'ըսուի թէ Դուրեան Պատրիարքի նպատակն եղած է դասագրքի նման հատոր մը հրատարակ հասարակ մը մատենագիտական բառարան տեսակ մը մատենագիտական ծանօթութեանց եղած է, կենսագրական ծանօթութեանց առնթներ նմոյշ հատուածներու հրատարակութեամբ: Հակառակ որ հատորը կազմուած է զլիարարբար դասախօսութեանց նիւթերով, դարձեալ արժէքաւոր է բանիւթերով, դարձեալ արժէքաւոր է բանիւթերով, ի մի ամփոփեալ Հայ մատենագրութեան նիւթերով:

Ա. մասը, էջ 1-71 «գրած է Ս. Աթուռոյս Բնծայարանի աշակերտներուն դա-

սախօսելու առիթով»: Իբր Յատենադարձը գրողը կ'աւելցնէ, «անտարակոյս կարեւորագոյն մասն է գործին»: Սակայն Հայ Յեղիկ մասին եղած ամփոփումներն ըստ իս Բնծայարանին աշակերտներուն համար շատ գոհացուցիչ պէտք չէ նկատուի: Հերոգոտոսի կամ Ստրարոնի Հայ ցեղի ծագման համար տուած աւանդութիւնները մեր Հայկի աւանդութենէն աւելի գիտական արժէք մը չեն ներկայացներ. մանաւանդ թէ Հայկի աւանդութիւնը իր գիտական արժէքն ունի. զայն մեզի կը զլանան տալ Յոյն պատմիչները, Հայ ցեղը կը նսեմացնեն անհայրենիք թափառական ժողովուրդ մը ներկայացնելով: Անտարակոյս այս մասին չենք կրնար հոս ծանրանալ: Սակայն այս և Հայոց Անգիր Շրջանի նման խնդրական կէտերու համար սխալ է եզրակացութեանց հասնիլ՝ գոնէ դասախօսութեանց մէջ: Ալ ժամանակն է որ անծանօթ երևակայութեամբ չծանօթացնենք և չգիտցածն իբր փաստ չընդունինք, դարձեալ կ'ըսեմ, գոնէ դասախօսութեանց մէջ: Աւելի լաւ է մեր պատմութիւնը անցեալին մթութեան թովչանքին մէջ թողուլ քան թէ մտացածին անգոհացուցիչ և քիչ մ'ալ յուսախար ընող՝ սկզբնաւորութեամբ մը պատկերացնել:

Անգիր ժամանակներու մասին այսքան ըսեմ որ Գողթան բանաստեղծութեանց մէջ գործածուած լեզուն չէր կրնար անգիր զարգացած ըլլալ: Այդքան գեղեցիկ լեզուով խօսող, երգող, բանաստեղծող Գողթնեցի հայը չէր կրնար գրելու պէտքը կամ պակասը չգգալ: Ասկէ զատ անգիր կոչուած ժամանակներուն Հայուն մշակութային բարգաւաճ վիճակը ազգային նկարագիրը պարտաւորիչ պէտք էր ըրած ըլլար՝ ժողովուրդը՝ գործածել զրեալ լեզու մը:

Հատորին Բ. մասը, էջ 75-246, «գրած է Կ. Պոլսոյ Ազգ. վարժարաններուն մէջ դասախօսած միջոցին, կը պարունակէ մինչեւ ԺԳ դարու մատենագիրներու կեանքին և գործերուն վրայ ծանօթութիւններ», որոնք թէեւ համառօտ, սակայն, ըստ իս,